

TEHLİKELİ OYUNLAR ROMANINDA POSTMODERN BİR UNSUR OLARAK OYUN KAVRAMI

Yunus Emre Yaylacı

■ Giriş

Tehlikeli Oyunlar, Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* adlı romanından sonra kaleme aldığı ve 1973 yılında yayımladığı romanıdır. Roman bir bakıma *Tutunamayanlar*'ın devamı olarak görülebilir. Nasıl ki *Tutunamayanlar*'da olaylar, Turgut Özben ve Olric etrafında dönüyor, Turgut'un öncülüğünde tutunamayan insanların "tutunamamasını" yansıtıyor ise *Tehlikeli Oyunlar* romanında da olaylar aynı şekilde, Hikmet Benol ve Albay Hüsamettin Tambay etrafında yine "tutunamamanın" getirdiği "gerçeği oyun olarak algılama" yönelimi ile şekilleniyor. Her iki romanda da isimler dikkat çekiyor. Turgut; özünü, benliğini ararken "tutunamıyor"; Hikmet, ben olmaya, kendi olmaya çabalarırken "tehlikeli oyunlar" oynamak zorunda kalıyor. *Tehlikeli Oyunlar* romanında dikkat çeken diğer isimler de Nurhayat Hanım, Bilge ve Sevgi. Hikmet'in evdeki birçok işinde kendisine yardımcı olan, ona "nur" ve "hayat" olan dul kadın Nurhayat Hanım ve Hikmet'in aslında ihtiyacı olan Sevgi'yi benimseyememesi ve Bilge'yi arzulaması da Oğuz Atay'ın bu romanındaki olay-isim seçme bağlamındaki titizliğini gösteriyor. Bunların dışında her iki roman da postmodern unsurları içerisinde barındırıyor. *Tehlikeli Oyunlar* romanındaki postmodern unsurlar ve özellikle oyun kavramı üzerine eğilmeden önce romanın kısaca özetini vermek yerinde olacaktır.

Roman, Hikmet'in gecekondudaki uyku ve uyanıklık arasında geçmişe dönük sorgulamaları ile başlar. Hikmet; hayatının tekdüzeliğini, genel kabul görmüş olan ev, iş, aş ve eş mutluluğunu benimseyemez. Bunlar, Hikmet için mutlu olunacak unsurlar değildir. O, gecekonduya çekilerek hakikat aramalarına -tehlikeli oyunlarına- yoğunlaşır. Hikmet'in üç katlı gecekondudaki komşuları Nurhayat Hanım ve Albay Hüsamettin Tambay'dır. Nurhayat Hanım; okuma yazma bilmeyen, bir oğlu askerde olan dul bir ev kadınıdır. Hikmet'e, gecekon-

dudaki geçiminde yardımcı olur. Hikmet de Nurhayat Hanım'ın askerdeki oğluna mektuplar yazar. Hüsamettin Tambay da emekli bir albaydır. Hikmet'in kafasındaki karışıklıklara, oyunlara ortak olan Hüsamettin Tambay, romana Hikmet'e kitaplar getirerek girer. Albayın romana "Kitapları getirdim." (Atay, 2015: 21) sözü ile girmesi de manidardır. Ordudan kendi isteği dışında emekli edilen, derin tarihî bilgiye sahip birisidir. Hikmet'in daima yanındadır. Hikmet yazdığı oyunları ona anlatır, onunla dertleşir.

Romanın ikinci bölümünde Sevgi anlatılır. Sevgi, elektrik mühendisi olan bir babanın -Süleyman Turgut- ve ilkokul öğretmeni bir annenin kızıdır. Anne ve babası pek anlaşamazlar ve Süleyman Turgut, bir gün evi terk eder ve bir pansiyona yerleşir. Pansiyonda sefil bir hâlde vefat eder. Sevginin babasının vefatından sonra onların hayatına Selim Bey girer. Selim Bey, Salim Turgut'un arkadaşıdır ve Sevgi ona Selim amca diye hitap eder. Selim Bey, Sevgi ve annesine sahip çıkar. Bir süre sonra Sevgi'nin annesi de vefat eder.

Sevgi, Hikmet'in fakülteden arkadaşıdır. Hikmet ve Sevgi fakültede tanışır ve evlenirler. Hikmet, Sevgi ile anlaşamaz ve ilişkileri bir süre sonra sonlanır, ayrılırlar. Romanın üçüncü bölümünde Bilge'den bahsedilir. Hikmet ayrılığın- dan sonra ve hatta Sevgi ile ayrılmadan önce Bilge ile arkadaştır. Hikmet'in aradığı Bilge'dir. Sevgi daha ziyade geleneği yansıtır denilebilir. Bilge ise akıllı, zeki bir kadındır. Romanda Batı'yı temsil eder Bilge. Hikmet ise Doğu'yu, Doğu felsefesini temsil eder. Hikmet ne kadar Bilge'ye aç olsa da bu ilişki de uyumsuzluklar yüzünden yürümez.

Romanın tümü, bu karakterlerin Hikmet'in düşüncesindeki varlığı ile geçen sorgulamalarla şekillenir. Romanın sonunda, Hikmet intihar eder ve roman sonlanır.

Postmodernizm ve Oyun

"Postmodernizm; modernitenin pratiklerinin modern teorinin düşlediği bir zeminden çıkarak kendine yabancılaştığı, kendini dönüştürüp yeni bir dönemi başlattığı sürece verilen addır. Bu yönüyle postmodernizm, artık postmodernite oluşumları, modernitenin devamı olmaktan çıkarak, ondan farklı bir anlayışa dönüşmüştür." (Emre, 2006: 34)

"Postmodernizm, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren önce mimari sahasında sonrasında sanatın diğer sahalarına da yansiyarak bir akım hâlini almıştır. Modernizm sonrası anlamına gelen kavram, modernizmin tersine belirsizliğe, farklılığa, çoğulculuğa vurgu yapar. Postmodernizmin edebiyata daha doğrusu romana yansımaları ise metinler arasılığı sağlayan parodi, pastiş, burleks, kolaj, montaj ve üstkurmaca gibi yöntemlerin yardımı ile olur." (Tural, 2018: 30)

Romanda kullanılan postmodern yöntemlerin en önemlilerinden biri "oyun" kavramıdır. Neredeyse tüm postmodern romanlarda oyun kavramı çeşitli farklılıklarla kendisini gösterir. Bu kavram diğer postmodern unsurları da

içerisine alır, denilebilir. Örneğin ironi, postmodern bir unsur olan oyun kavramının içerisinde mevcuttur. Bir diğer örnek, genellikle postmodern romanların üst kurmacılığında da oyun kavramından yararlanılmasıdır. Parodi de, tıpkı dil gibi, oyun kavramının içine dâhil edilebilir.

Postmodern romanda oyun kavramının bu derecede kullanılması artık hakikat/gerçekliğin yokluğu yahut sorgulanabilirliğinin bir getirisi. Nietzsche'nin hakikat/gerçeklik kavramına farklı bir bakış açısı getirmesi artık gerçekliğin de bir oyun yahut oyunun da bir gerçeklik olduğu düşüncesini yetersizecektir postmodern sanatçılarda. Nietzsche, "Gerçek iradesi, bir sabit kılma, gerçek devamlı kılma, o sahte irayı (karakter) gözümüzün önünden çekip almaktır, aynı şeyin var olana çevrilmesidir. Buna göre 'gerçek' orada var olan ve bulunacak, keşfedilecek olan bir şey değildir, tersine yaratılması gereken bir şeydir." (Nietzsche, 2002: 280) diyerek gerçekliğe farklı bir bakış açısı ile bakma (perspektivist durum) düşüncesini yaymıştır. Bu farklı bakış tarzından birisi de gerçekliği "oyun" olarak algılamak, bakmaktır denilebilir. Nitekim Rosenau, *Postmodernizm ve Toplum Bilimi* adlı eserinde "Eğer şüphelilerin iddia ettikleri üzere hakikat diye bir şey yoksa o zaman geriye kalan tek şey oyundur, sözcüklerin ve anlamın oyunu." (Rosenau, 1992: 40) diyerek hakikatın yokluğu yahut yorumlanabilirliğinin beraberinde oyun kavramının kullanımını getireceğine dikkat çeker.

Tehlikeli Oyunlar Romanında Oyun Kavramı

Romanda oyun kavramına dair bahsedilmesi gereken ilk unsur; romanın kendisinin bir "oyun" yazma eylemi etrafında şekillendiği, üst kurmaca olarak ana karakter Hikmet'in gecekonduda oyun yazmaya çalışmasıdır, denilebilir. Belki de *Tehlikeli Oyunlar* romanı, Hikmet'in gecekonduda yazdıkları yahut yazmadıklarıdır:

"Ben de hayalimde yarattıklarımla birlikte bir roman kahramanı olmak istiyordum albayım. Gecekonduya da bu nedenle geldim. Kimsenin eşine rastlamadığı bir olay yaratacaktım. Yaratıcı, kahramanlarıyla birlikte yaşayacaktı. Bütün gecekondu halkının daracık sokaklara birikebileceğini sandım beni görmek için. Demek bütün romanlar ekmek parası için yazılıyor albayım." (Atay, 2015: 330)

Üst kurmaca olarak kullanılan oyun kavramına bir örnek de kitapta sık sık kullanılan "Bu oyunu biz hiç yazamayacağız." (Atay, 2015: 260) ifadesinin tekrarlanmasıdır. Romanın başından itibaren "bir oyun yazma" çabası görülür.

Hikmet, bu oyunları gerçekliğin sıkıcılığından yahut tutarsızlığından oynuyor; bir başka deyişle Hikmet, hayattaki varlığını, yaşantısını -herkes gibi- oyun oynayarak devam ettirmek zorunda hissediyor da denebilir. Bu "herkes gibi" çıkarımını, kitabın 14. bölümü olan "Büyük Oyun" isimli başlıktan ve orada bahsettiklerinden anlıyoruz:

“Ülkemiz büyük bir oyun yeridir. Her sabah uyanınca, biraz isteksiz de olsak, hepimiz sahnenin bir yerinde, bizi çevreleyen büyük ve uzak dünyanın sevimli bir benzerini kurmak için toplanırız. Küçük topluluklar olarak, birbirimizden bağımsız davranarak ve birbirimizi seyrederek günlük oyunlarımıza başlarız.” (Atay, 2015: 348)

Hikmet, olan ve olabilecek olan her şeye oyun gözüyle bakmaktadır. Örneğin Sevgi ile evliliğinden, düğününden şöyle bahseder: “Sahneye yeni çıkan acemi iki oyuncu için bir bakıma başarılı bir oyun sayılabilirdi. Yan rollerde kayın-peder ve özellikle trajedideki koronun yerini tutan baldızlar görevlerini yaptılar. Bu senin hayatını oğlum Hikmet. Böyle bir oyun üzmedi mi seni?” (Atay, 2015: 31) Hikmet’in tüm olanları oyun olarak algılaması yahut yorumlamasına bir örnek de Nurhayat Hanım’ın askerdeki oğluna göndermek üzere Hikmet’e yazdığı mektuplardan birinde Hikmet’in mektubu yazarken kurduğu şu cümledir: “Bana yazdırıyorlar. Birlikte oynuyoruz.” (Atay, 2015: 45) Yine, mektup yazarken Nurhayat Hanım’ın askerdeki oğlundan resim göndermesini istemesi ve “zayıflamamış inşallah” demesi üzerine Hikmet, askerliği de bir oyun olarak gördüğünü içinden geçirdiği şu cümle ile ifade eder: “Şişman resmini göndersin. Oyundan önce çektilmişler.” (Atay, 2015: 48)

Hikmet, her şeye oyun olarak bakıp yaklaştığı gibi her şeyin gerçekten oyun olduğunu ve kendisinin de bu durumun içinde olduğunu da farkındadır. O, ben bir oyun oynuyorum dediği gibi kendisinin bu oyunların varlığı dışında da gerçekten bir oyunun içinde olduğunu bilir: “Bana, sen istersen her şeyi yapabilirsin, demişlerdi. Korkuyordum, telaşımı örtmek için bağıryordum. (Se-yircilerden bir ses geldiğini sanarak eğilir.) Efendim?” (Atay, 2015: 133) Hikmet dünyadadır ve dünya bir sahnedir onun için. Bu sahnede insanlar, oyunlarını sergilerler ve bazı zamanlarda da oyunları izlerler.

Oyunun içindeki durumunu ve seyircilerin yani muhatabı olduğu herkesin bu oyundaki durumunu da şöyle açıklar Hikmet: “Benim öfkem bir efsane, albayım. Tiyatro seyrederek gibi bakıyorlar benim öfkeme. Biraz fazla kaçtı mı, oyunun yarısında bırakıp çıkıyorlar. Sizin gibi seyirci nerede, albayım?” (Atay, 2015: 278)

Hikmet, oyunun içindeyken kendisi de başkalarına karşı oyun oynar. “Oyun içinde oyun olur mu?” (Atay, 2015: 264) Bu durum, roman içerisinde çokça geçer. Bir örnek vermek gerekirse Sevgi’ye karşı oynadığı şu oyunu söyleyebiliriz: “Ve ben, senin bilgisizliğinin artmasına izin verdim. Fakat hiçbir şeyi unutmamışım. Ve hepsini aklıma yazdım. Ve sana izin verdim ki, bilmeden yaptığın eziyet artsın. Ve sonunda artık dayanamıyorum diyebilmek için ben de bilmeden bu oyunu oynadım sana.” (Atay, 2015: 91)

Hikmet, oyun içinde başkalarına oyun oynadığı gibi kendisine de oyunlar yaratır. Albayla kahvehaneye gider. Kahvehanede Hikmet, at yarışı oynamak için kahveye gelecek olanlardan önce kafasında bir oyun kurup ilerletmesi gerektiğini albaya “Beni lafa tutmayın albayım; onlar gelmeden hayallerimi bir

düzene sokmalıyım ki, at yarışları arasında kimseye fark ettirmeden düşüncelerimi sürdürebileyim. Tehlikeli oyunlar albayım: Salonda At Yarışları. (Atay, 2015: 123)” diyerek ifade eder.

Oyun olarak bahsedebileceğimiz bir unsur da postmodern yazarların sıkça başvurdukları dil ile oyundur. Bu, postmodern düşünürlerin kalıplara bağlı kalamamasının bir neticesidir. Romandaki zaman, mekân, olay üçlüsünü yıkan bu düşünce, dilde de oynamalar yapacaktır. Oğuz Atay; *Tehlikeli Oyunlar* romanında postmodern bir unsur olan oyun kavramını dilde de gerçekleştirmiş, dil ile oynamıştır. Dil ile oynama, eserde farklı şekillerde kendini gösterir. Romanda kelimeleri bitişik yazma “oyunu” birçok yerde mevcuttur:

“ilkolarakpaşahazretlerinibenikazetmiştimler, eyhakikayesusamışmilletimöğrenler.” (Atay, 2015: 69)

Romanda dil ile oynama açısından göze çarpan bir diğer unsur; yazarın Osmanlıca kullandığı kısımlardır. Yazar elbette bu kısımlarda eski lisana göndermeler yapmak için dil ile oynar: “Garbî imparatorluğun bu yarı ilahına Kleopatra, nefse itimadın teessüsüne vesile olacak bir eşya nazariyle bakıyordu.” (Atay, 2015: 87)

Bir diğer dil ile oynama şekli de roman içerisinde bazı kelimeler arasına boşluk yerine tire konmasıdır: “Bu-akşam-ona-evlenme-teklif-edeceğim-nasıl-olur-daha-elini-bile-tutmadım.” (Atay, 2015: 115)

Yazar, romanda dil ile oynadığını açıkça ifade de eder: “Bütün mesele kelimelerse, kelimelerle istediğim gibi oynayacağım. Kelimelerle yeni bir akıl kuraacağım.” (Atay, 2015: 379) “Bütün hayatımı kelimeler uğruna harcadım, içi boş kelimeler uğruna. Kelimelerin gerçek anlamlarını bilmeden, onlarla oynadım. Oyunları da kelimelerin içinde tutukladım.” (Atay, 2015: 448) Yazar, karakterler arasındaki konuşmalarda da kelimelere dikkat ettiğini karakterin ağzından söyler: “Ey iki yüzlü Fransız zabiti: Hikmet, ‘Neden burada subay demek varken zabit dedik albayım?’ diye sordu. Albay, ‘Önceki kelimelerin sesi bunu icap ettiriyor,’ dedi.” (Atay, 2015: 274)

Dil ile oynamak açısından bir başka yönelim de yazarın romanda hece vezni ile iki kıtalık bir şiire yer vermesidir, denilebilir. Yazar, bu şiiri ile aslında hece veznini alaya almaktadır:

*En büyük hazinemiz aklımızdır
Aklımıza güvenmek hakkımızdır
Hayatta aklımızdır en güzel şey
Akılsızlar bize kulak verin hey!
Biz bu akı bulmadık sokaklarda
Görevimiz onu korumaklarda
Kurtulduk, başka akıllar bize yük
Aklımızdır hazinemiz en büyük.*

(Atay, 2015: 416)

Yine dil ile ilgili bir alaya alma örneği de romanın 194-195. sayfalarında geçmektedir. Atay, bu iki sayfa boyunca Tanzimat Dönemi roman dilini alaya almaktadır.

Sonuç

Oğuz Atay'ın kaleme aldığı *Tehlikeli Oyunlar*, birçok postmodern unsuru içerisinde barındıran bir romandır. Bu çalışmamızda postmodern bir unsur olan ve eserin neredeyse tamamına hâkim olan “oyun” kavramının kullanımına değindik. Oyun kavramı; *Tehlikeli Oyunlar* romanında metnin kurmacasına (üst kurmaca) hâkim olduğu gibi, içerisinde de çeşitli şekillerde kullanılmıştır. Yazar; oyun içerisinde oyun, karakterler arasında oyun, karakterin kendisi ile oynadığı oyun, okuyucu ile oyun, çeşitli dil oyunları gibi yönelimlerle postmodern bir unsur olan “oyun” kavramını bu eserde kullanmıştır ve bunların tespiti ile kullanım amacı bu çalışmada değinilen konudur. Hikmet, yaşantıyı bir oyun olarak algılıyor demek yerindedir bu eser için. Bu yüzden oyunlara karışıyor ve bu oyunlar içerisinde kendisi de oyunlar yaratıyor. Yazarın kitabına ad olarak seçtiği “Tehlikeli Oyunlar” başlığı ise karakter Hikmet'in hakikati aramasında, kendisini bulmaya çalışmasında kullandığı, içerisine girdiği düşüncelerdir. Hikmet, gecekonduda “tehlikeli oyunlar” oynamaktadır. Oyunların çeşitliliği; tek bir gerçekliğin, kendini bulmanın vasıtasıdır denilebilir.

Kaynaklar

- Atay, Oğuz, *Tehlikeli Oyunlar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2015.
- Emre, İsmet, *Postmodernizm ve Edebiyat*, Ana Yayıncılık, Ankara 2006.
- Nietzsche, Friedrich, *Güç İstenci*, Çev.: Sedat Umran, Birey Yayıncılık, İstanbul 2002.
- Rosenau, Pauline M., *Postmodernizm ve Toplum Bilimleri*, Çev.: Tuncay Birkan, Ark Yayınları, İstanbul 1992.
- Tural, Secaattin, *Modern Türk Edebiyatının 200'ü*, Otto Yayınları, Ankara 2018.